

Brzo po pětadvacátém roce se mladému kupeckému synovi, byl krásný, neměl otce ani matku, omrzelo přátelství i hoštění. Většinu místností v domě pozamykal a propustil sluhu i služky kromě čtyř, kteří mu svou oddaností a celou povahou přirostli k srdci. Poněvadž mu na bývalých přátelích nezáleželo a také krása ani jediné ženy ho tak nezaujala, že by se mu jevila jako žádoucí nebo aspoň snesitelná, aby ji chtěl mít pořád okolo sebe, vzíval se do života hodně samotářského, který jeho povaze jaksi nejvíc vyhovoval. Plachý však nebyl, rád se procházel po ulicích a sadech a pozoroval tváře lidí. Také péči o tělo a ladné ruce a okrasu bytu nezanedbával. Ba, krása koberců a tkanin a hedvábů, vyřezávaných a vykládaných stěn, lustrů i kovových pánví, skleněných i hliněných nádob nabývala pro něho takového významu, o jakém předtím neměl tušení. Čím dál víc začínal vidět do života tvarů a barev celého zařízení v bytě. Tak v ornamentech, které se do sebe zaplétaly, poznával začarovaný obraz zapleteného divu světa. Nacházel tam tvary zvířat a tvary květů jako se mění květiny ve zvířata; delfíny, lvy a tulipány, perly a akant; nalézal rozpor mezi tíhou sloupů a odporem pevného základu, mezi tíhnutím vláhy vzhůru a zas dolů; uvědomoval si blaho pohybu a vznešenost klidu; tančení a mrtvolnou nehybnost; uvědomoval si barvy květů a listů, barvu srsti šelem i tváří národů, barvu drahokamů, barvu rozbouraného i pokojně zářivého moře; ba, uvědomoval si měsíce a hvězdy, mystickou kouli, mystické prsteny a na nich přirostlá křídla Serafínů. Dlouho se opájel touto velikou, tesknou krásou, která byla jen jeho, a dny jeho života plynuly krásnější a zaplněnější mezi tímto zařízením, které už nebylo ničím mrtvým a mrzkým, nýbrž velkým dědictvím, božským dílem všech pokolení.

Nicméně pocítoval nicotnost všech těchto věcí, stejně jako jejich krásu; nikdy ho nadlouho neopouštěla myšlenka na smrt a často ho napadla mezi rozesmátými a hlučnými lidmi, často v noci, často při jídle.

Ale protože v něm žádná choroba netkvěla, nebyla ta myšlenka děsivá, spíše měla do sebe něco svátečního a nádherného a nejsilnější bývala, když se opájel přemítáním o krásě myšlenek nebo své mladosti a samoty. Často čerpal totiž kupecký syn velkou pýchu ze zrcadla, z veršů básníků, ze svého bohatství a svého důmyslu a ponurá pořekadla netísnila jeho duši. Říkal si: „Kde máš umřít, tam tě nohy ponosou,“ a viděl se jasně, jak on, na lovu zbloudilý král, v neznámém lese pod prapodivnými stromy kráčí vstříc zvláštnímu podivuhodnému osudu. Říkal si: „Když bývá dům hotov, přijde smrt,“ a už ji viděl, jak pomalu kráčí po palácovém mostě neseném okřídlenými lvy a vedoucím k dostavěnému domu, naplněnému bájnou životní kořistí.

Domníval se, kdovíjak žije samotářsky, ale služebná čtveřice byla stále kolem něho jako psi, a třebaže s nimi málo mluvil, přece jaksi cítil, že nepřetržitě myslí na to, jak mu dobře sloužit. A tak se dostal k tomu, že se tu a tam nad nimi zamýšlel.

Hospodyně byla stařena; její nebožka dcera bývala kupcovu synu chůvou; ostatní děti jí taky pomřely. Byla velmi zamlklá a z jejího bílého obličjeje a z jejich bílých rukou čísel chlad stáří. Ale měl ji rád, protože byla v domě odjakživa a provázela ji vzpomínka na vlastní matku a na vroucně milované dětství.

Kolikrát musel vstát a projít se, aby nepodlehł strachu. Ale jak zíral na skřipající písek pod nohami a usilovně sledoval, jak k němu z chladné vůně trávy a hlíny jasnými výdechy stoupá vůně karafiátů a do toho vlahými, nadmíru sladkými oblaky vůně heliotropů, ucítil jejich oči a nemohl myslit na nic jiného. Aniž zvedl hlavu, věděl, že stařena sedí u okna, bezkrevně ruce na rozpálené římsě, bezduchý, škraboškovitý obličej stále příšernější, domov bezradných černých očí, které nemohou odumřít. Aniž zvedl hlavu, cítil, jak sluha na několik minut podstoupil od okna a něco kutí ve skříni; aniž vyhlédl, s tajným strachem čekal na chvíli, kdy se vrátí. Oběma rukama rozhrnoval ohebné větve, aby zalezl až do nejzarostlejšího kouta zahrady a tam se všemi myšlenkami upjal na krásu oblohy, zářivými kousínky vlhkého tyrkyso prosakující hustým síťovím větví a úponků, a tu jeho krev a celé myšlení ovládlo jen to, že věděl, jak se na něho upírají oči dívek, té větší, malátné a smutné, s neurčitou, pro něho trýznivou výzvou, té menší

a smutné, s neurčitou, pro něho trýznivou výzvou, té menší s nedůtklivou, potom zas uštěpačnou, ještě trýznivější pozorností. A přitom si nikdy nepomyslel, že na něho přímo hledí, jak se se sklopenou hlavou prochází, nebo pokleká u karafiátu a lýkem jej přivazuje, nebo se pod haluzemi shýbá; bylo mu však, jako by hleděly až na dno jeho bytosti, na jeho nejvnitřnější bytost, na tajemnou lidskou nedosažitelnost.

Zmocnila se ho strašná tíseň, smrtelný strach, že životu nelze uniknout. A ještě strašnější než to, že ho neustále pozorovali, bylo, že ho nutili, aby bezvýsledným a vysilujícím způsobem myslel na sebe. A zahrada byla tak maličká, že jim neunikl. Když však jim býval docela blízko, jeho úzkost tak zhasínala, že pozapomínal na to, co bylo. Dokázal potom jich vůbec nedbat nebo klidně pozorovat jejich posunky, ty mu byly tak důvěrně známé, že z nich čerpal ustavičně, přímo tělesné účastenství na jejich životě.

I stalo se v těch dnech, že přišel dopis, který ho poněkud zneklidnil. Dopis byl nepodepsán. Pisatel nejasně obviňoval sluhu kupcova syna, že v domě svého dřívějšího pána, perského vyslance, spáchal ohavný zločin. Neznámý patrně choval ke sluhovi prudké zášti a připojil hojně výhrůžky; také o kupeckém synu hovořil nezdvořile, téměř výhrůžně. Nedalo se však uhodnout, jaký zločin naznačuje a jaký smysl má vůbec ten dopis pro pisatele, který se nejmenoval a nic nežádal. Kupecký syn několikrát dopis přečetl a přiznal si, že ho jímá úzkost při pomyslení, že by přišel o sluhu tak nechutným způsobem. Čím déle přemýšlel, tím více se rozčiloval a tím méně snášel pomyslení, že by pozbyl někoho, s nímž zvykem a jinými tajemnými silami nadobro srostl.

Chodil sem a tam a zlostí a rozčilením byl tak dopálen, že shodil plášť i pás a dupal po nich. Bylo mu, jako by někdo urážel a ohrožoval, co patří hloubi jeho srdce, a chtěl ho donutit, aby utekl sám ze sebe a zapřel, co má rád. Litoval sám sebe a jako vždycky v takových chvílích si připadal jako dítě. Viděl už, jak mu čtveřici služebníků rvou z domu, a připadalo mu, jako by z něho neslyšitelně odcházel všecek životní obsah, všechny sladkobolné vzpomínky, všechny polovědomé naděje, všechno, co nelze vypovědět, aby to bylo někam pohozeno, jako by to nebylo vůbec nic, jako otep chaluh a řas. Poprvé pochopil, co ho jako chlapce vždycky dráždilo k hněvu, úzkostlivou lásku, s níž otec lpěl na tom, co vydělal, na bohatství v klenutém krámu, na krásných, bezcitných dítkách svého shánění a starání, na tajemných výplodech nejasných, nehlubších tužeb svého života. Pochopil, že velký král minulosti by byl musel umřít, kdyby mu vzali jeho země, jimiž od moře na západě až po moře na východě táhl a jež si podrobil a o nichž se mu zdálo, že tam vládne, ale které byly tak nesmírně veliké, že nad nimi neměl žádnou moc a žádnou daň od nich nepřijímal leč pomyslení, že si je podrobil a nikdo jiný než on sám je jejich králem.

Umínil si, že učiní vše, aby dal do pořádku tu věc, která ho tak znepokojuje. Sluhovi se o dopise slovem nezmínil, vypravil se a odjel sám do města. Tam si umínil vyhledat nejprve dům, v němž bydlí vyslanec perského krále; měl totiž neurčitou naději, že se tam něčeho dopátrá.

Potom šel k těm, co v kleku leželi před svými koni a umývali jim kopyta. Byli také jeden jako druhý a podobali se těm, co stáli u okna, i těm, co nosili chléb. Snad pocházeli ze sousedních vesnic. Také oni spolu téměř nepromluví. Protože jim bylo těžko držet přední koňskou nohu, kymáceli hlavou a unavené zažloutlé obličjeje se jim zdvíhaly a skláněly jako pod silným větrem. Hlavy většiny koní byly ohyzdné a měly zlovlný výraz od nazad složených uší a vyhrnutých horních pysků, obnažujících horní špičky. Koulely také zvolně oči a jakýmsi podivným způsobem netrpělivě a pohrdavě vyřázely vzduch šikmo staženými nozdrami. Zvlášť silný a ohyzdný byl poslední kůň v řadě. Vojáka, který před ním klečel a utíral mu umyté kopyto, se snažil kousnout do ramene. Voják měl spadlé líce a ve znavených očích takový až k smrti tesklivý výraz, že se kupeckého syna zmocnil hluboký, hořký soucit. Chtěl toho chudáka na chvíli rozveselit a hrábl do kapsy po stříbrňácích — žádné nenašel a vzpomněl si, že chtěl poslední darovat tomu děvčeti ve skleníku a ono mu je se zvolným pohledem rozspalo pod nohy. Chtěl tedy vyhledat zlaták, sedm nebo osm si jich totiž schoval na cestu.

V tom okamžiku otočil kůň hlavu s ušima položenýma nazad, zakouel po něm očima, na pohled ještě zlomyslnějšíma a divějšíma, protože právě ve výši očí se mu přes ohydnou hlavu táhla lysina. Při té ohydné podívané se kupcovu synovi bleskově vybavila dávno zapomenutá lidská podoba. Při největším úsilí by si na rysy toho člověka nebyl vzpomněl; ale teď tu byly. Jenže vzpomínka související s obličejem tak jasná nebyla. Věděl jenom, že je z doby jeho dvanáctého roku, z doby jaksi spjaté se vzpomínkou na pach sladkých, teplých, loupných mandlí.

A věděl, že je to zpitvořený obličej ohydného chudasa, kterého jedinkrát zahlédl v otcově krámě. A že měl ten obličej zešklebený strachem z toho, že ho lidi ohrožují, protože měl velký zlaták a nechtěl říci, kde k němu přišel.

Obličej už zase zmizel a on pořád ještě hmatal v záhybech šatů, když tu ho najednou napadla jakási nejasná myšlenka a on vytáhl nerozhodně ruku a přitom vyhodil šperk s berylem, zabalený do hedvábného papíru, koni pod nohy. Shýbl se, kůň ho ze strany vší silou kopytem udeřil do slabín a on padl na záda. Hlasitě zaúpěl, kolena mu poskočila a patami tloukl pořád o zem. Několik vojáků vstalo a zdvihli ho za ramena a v podkolení. Ucítil pach jejich šatů, stejně dusný a bezútěšný, jaký předtím zavanul ze světnice na ulici, a chtěl si vzpomenout, kde ho dávno, předávně vdechl; přitom ho opustily smysly. Přes nízké schodiště ho odnesli dlouhou, pološerou chodbou do jedné své místnosti a položili na nízkou železnou postel. Potom mu prohledali šaty, uzmuli řetízek a sedm zlatáků a potom ze soucitu k jeho neustálému sténání odešli pro jednoho svého ranhojiče.

Po chvíli otevřel oči a uvědomil si mučivé bolesti. Ještě víc ho polekalo a znepokojilo, že je v té bezútěšné místnosti sám. Namáhavě obrátil oči v bolavých důlcích ke zdi a na prkně zahlédl tři komisárky, jaké tamti předtím nesli přes dvůr.

Jinak nebylo v místnosti nic, leda tvrdá, nízká lůžka a pach suchého rákosu, jímž byla lůžka vycpána, a ještě onen další, bezútěšný, tupý pach.

Chvíli ho zaměstnávaly jen bolesti a dusivá hrůza ze smrti, proti níž byly bolesti přece jen úlevou. Tak mohl rá chvíli zapomenout na smrtelnou úzkost a přemýšlel, jak k tomu všemu došlo.

A tu pocítil jiný strach, takový bodavý, ne ten drtivý, strach, jaký nezakoušel poprvé; teď ho však zakoušel jako něco překonaného. Zaťal pěsti a proklínal své sloužící, kteří ho zahnali do této smrti; jeden do města, stařena ke klenotníkovi, děvče do zadního pokoje a děvčátko potměšilou věrnou podobou do skleníku, odkud se po strašidelných schodech a můstcích skutálel až pod koňská kopyta. Tak upadl znovu do nesmírné, tupé úzkosti. Nařikal jako dítě, ne bolestí, ale žalem, a jektal zuby.

Naplněn hořkostí hleděl strnule zpátky do svého života a zapíral všechno, co mu předtím bylo milé. Svou předčasnou smrt tak nenáviděl, že nenáviděl i svůj život, protože ho sem dovedl. Tato niterná zběsilost ho připravila o poslední sílu. Jala ho závrať a zase chvíli spal vrávoravým nedobrým spánkem. Potom se probudil a chtěl křičet, protože byl pořád ještě sám, ale selhal mu hlas. Nakonec vyvrhl žluč, potom krev a umřel s rysy ztrhanými, rty tak rozdrásány, až se mu obnažily zuby i dásně, a tím dostal jakýsi cizokrajný, zlý výraz.